

Araştırma Makalesi / Research Paper

KUTB'UN *HÜSREV Ü ŞİRİN*'İNDE OĞUZCA ÖZELLİKLER

Dilek HERKMEN*

Öz

XIII. yüzyıldan itibaren Harezmi ve Sirderya'nın aşağı kesimlerinde, kısmen Oğuz (Türkmen) ve Kıpçak yerli ağızlarının etkisi altında ve Karahanlı Türkçesinin devamı niteliğindeki geçiş dönemine "Harezmi Türkçesi" denir. Harezmi dönemi eserlerinin en belirgin ortak özellikleri Doğu Türkçesi ile birlikte Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Türkçesi dil özelliklerini bir arada barındırmasıdır. Karma dil özelliğine sahip Harezmi Türkçesiyle yazılmış eserlerden biri de XIV. yüzyılın ilk yarısında, 1340-1342 yılları arasında Kutb tarafından Farsçadan Nizamî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilmiş olan *Hüsrev ü Şîrin*'dir. *Hüsrev ü Şîrin* adlı mesnevi, Fars edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Genceli Nizamî tarafından XII. yüzyılda yazılmıştır. Kutb'un *Hüsrev ü Şîrin*'i bir Kıpçak Türkü olan Berke Fakih tarafından 1383 yılında istinsah edilmiştir. Bu nüsha, Paris Bibliothèque Nationale'da 312 numara ile kayıtlıdır. Harezmi sahasında yazılan eserler arasında Kutb'un *Hüsrev ü Şîrin*'inin önemli bir yeri vardır. *Hüsrev ü Şîrin* bir aşk mesnevisidir. Konusu bakımından devrin diğer eserlerinden ayrılmaktadır. Eser üzerinde ilk çalışmayı Ananiasz Zajaczkowski yapmıştır. Zajaczkowski, 1958 yılında eserin transkripsiyonlu metnini ve tıpkıbasımını, 1961 yılında ise sözlüğünü neşretmiştir. *Hüsrev ü Şîrin*'in transkripsiyonlu metnini Hacıeminoğlu da yayımlamıştır. Eserin dili hakkında farklı görüşler vardır. Harezmi Türkçesinin genel dil

Geliş Tarihi/ Date Applied: 02.03.2021

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 13.08.2021

Makalenin Künyesi: Herkmen, D. (2021). "Kutb'un *Hüsrev ü Şîrin*'inde Oğuzca Özellikler". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 52, 11-32.

DOI: 10.24155/tdk.2021.175

* Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dilek.herkmen@msgsu.edu.tr. İstanbul / Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-3060-3756

özelliklerinin yanı sıra Oğuzca özellikler de taşıdığı dikkati çekmektedir. Bu çalışmada, *Hüsrev ü Şîrîn*'de yer alan Oğuzca ses ve şekil özellikleri incelenmiştir. *Hüsrev Şîrîn*'de tespit edilen Oğuzca ses ve şekil özellikleri ile söz varlığına dair örnekler, Hacıeminoğlu tarafından yayımlanan metinde geçtiği mısra numaraları verilerek gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Harezmi Türkçesi, *Hüsrev ü Şîrîn*, Oğuzca özellikler, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı.

Oghuz Dialect's Features at Husrev u Sirin

Abstract

Since the 13th century, in the lower parts of Harezmi and Sirderya, the transition period in the character as a continuation of Karakhanid Turkic, partly under the influence of the local dialects of Oghuz (Turkmen) and Kipchak, is called "Harezmi Turkish". The most prominent common features of the Harezmi period works are that they contain the linguistic features of Oghuz-Turkmen and Kipchak Turkish together with Eastern Turkish. One of the works written in Harezmi Turkish, which has a mixed language feature, is *Hüsrev ü Şîrîn*, which was translated from Persian by Kutb between 1340-1342 in the first half of the 14th century. The mesnevi named *Hüsrev ü Şîrîn* was written in the 12th century by Genceli Nizamî, one of the most important names in Persian literature. The *Hüsrev ü Şîrîn* of Kutb was copied in 1383 by a Kipchak Turk, Berke Fakih. This copy is registered with number 312 at the Paris Bibliothèque Nationale. Among the works written in the Harezmi area, Kutb's *Hüsrev ü Şîrîn* has an important place. Kutb's *Hüsrev ü Şîrîn* is a love mesnevi. It differs from other works of the period in terms of its subject. Ananiasz Zajaczkowski was the first to study on this work. Zajaczkowski published the transcribed text and facsimile of the work in 1958, and the dictionary of the work in 1961. The transcribed text was also published by Hacıeminoğlu. There are different opinions about the language of the work. It is noteworthy that in addition to general language features of Harezmi Turkish, it has Oghuz features as well. In this study, the phonetic and morphological features of Oghuz in *Hüsrev ü Şîrîn* were examined. The phonetic and morphological features of Oghuz language and examples of vocabulary, which are determined in *Hüsrev ü Şîrîn*, are shown by giving the line numbers mentioned in the text published by Hacıeminoğlu.

Keywords: Harezmi Turkish, *Hüsrev ü Şîrîn*, Oghuz features, phonology, morphology, vocabulary.

Giriş

XI-XII. yüzyıllarda Harezmi bölgesine gelen Oğuzlar, Kıpçaklar, Kanglılar, Kalaçlar, Kimekler, Bayavutlar gibi çeşitli Türk boyları bölgenin hem nüfus hem de dil yapısını etkilemiştir. Bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynayan Oğuz ve Kıpçak boyları Harezmi Türkçesine kendi dillerinin ses

ve yapı özelliklerini de katarak yeni bir yazı dilinin oluşmasını sağlamıştır. Karahanlı Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında bir köprü vazifesi gören Harezmi Türkçesi XIII. yüzyılda gelişmeye başlar fakat bu dille yazılan eserler XIV. yüzyıla aittir. Harezmi Türkçesi, XIV. yüzyılda sadece Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı bölgesinde değil, Altın Ordu'nun diğer kültür merkezlerinde, kullanılmıştır (Eckmann, 2014: 1). Karahanlı (Hakaniye) Türkçesi temelinde, Türk dilinin güneybatı kolunu teşkil eden Oğuz Türkçesi ve kuzeybatı kolunu oluşturan Kıpçak Türkçesinin bu bölgede karışıp kaynaşmasıyla oluşan Harezmi Türkçesi, Harezmi bölgesinin halkının etnik yapısı gibi karma bir şekle sahiptir. Harezmi bölgesine yerleşen Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağızlarından alınan unsurlarla Harezmi Türkçesinin özellikle şekil bilgisi ve kelime hazinesi bakımından kazandığı farklı yapı, karakteristik dil özelliğini oluşturmuştur (Ata, 2002: 12).

Caferoğlu, Moğol öncesi Harezmi Türkçesinin Oğuz-Kıpçak eğiliminde olduğunu, Kıpçak Türkçesi etkisi ile içerisine Karluk-Uygur unsurlarını da alarak Moğollar devri Altın Ordu Türkçesinin meydana geldiğini belirtir. Harezmi'nin yayılması ve güçlenmesi ile Oğuz-Kıpçak Türkçesinin etkisinin artarak yerli dil gelişmesine yardımcı olduğunu söyler (Caferoğlu, 2015: 87).

Harezmi bölgesi, Altın Ordu çağında önemini korur; Moğol akınına rağmen burada İslami Türk edebiyatının gelişimi devam eder. Harezmi'den bilgin, şair ve yazarlar Altın Ordu'ya göç ederek bu bölgede konuşulan Türk yazı dilinin Altın Ordu sınırları içinde yayılmasını sağlar. Altın Ordu sahasında konuşulan şiveye Harezmi Türkçesinin de katılmasıyla Türk dilinin Kıpçak kanadında yeni bir yazı dili ortaya çıkar. Geniş sahada kullanılan bu edebî dilin bir birlik sağlayamadığı, eski ve yeni biçimlerin yerli ağız özellikleri ile karıştığı; Timurlular devrinde yerini Çağatay Türkçesine bıraktığı kabul edilir (Ata, 2002: 13).

Türk dili tarihi açısından önemli bir yere sahip olan *Hüsrev ü Şîrîn*, Kıpçak ve Oğuz Türkçesi özelliklerini taşıyan Harezmi Türkçesi eseridir. Nizâmî'nin XII. yüzyılda yazmış olduğu mesneviyi esas alarak Kutb'un Türkçe yazdığı *Hüsrev ü Şîrîn*, hem tercüme hem de telif eser olarak değerlendirilmektedir. Eser, döneminin tek edebî eseri olması bakımından öne çıkmaktadır. *Hüsrev ü Şîrîn*'in bilinen tek nüshası, Berke Fakih'in istinsah ettiği nüshadır. Bu nüsha, Paris Bibliothèque Nationale'da 312 numara ile kayıtlıdır (Sağol, 2002: 807). Eser üzerinde ilk çalışmayı Ananiasz Zajaczkowski yapmıştır. Zajaczkowski, 1958 yılında eserin transkripsiyonlu metnini ve tıpkıbasımını, 1961 yılında ise sözlüğünü yayımlamıştır. *Hüsrev ü Şîrîn*'in transkripsiyonlu metnini Hacıeminoğlu da hazırlamıştır.

Altın Ordu sahasında yazılan *Hüsrev ü Şîrîn*, Harezmi, Oğuz, Kıpçak

özellikleri taşımaktadır (Ata, 2014: 50-51). Eserin hangi döneme ait olduğu hakkında farklı görüşler vardır. Necmettin Hacıeminoğlu *Hüsrev ü Şîrîn*'i fiil çekimleri konusunda Çağatay öncesine yakın bulur, ses özellikleri ve kelime hazinesi bakımından ise Kıpçakça özellikler barındırdığını vurgular (Hacıeminoğlu, 1968: XIII), Eckmann, eseri Harezmsahasına dâhil eder (Eckmann, 2017: 2-55). Samoyloviç ise Kutb'un dilini Uyğurca-Kıpçakça kabul eder (Ata, 2016: 50-51); İnan, XIV. yüzyılda Altın Ordu ulusunda yazılmış olan Harezmsahasıyla karışık Altın Ordu edebî dili olarak nitelendirir (İnan, 1998: 53). Ata, Harezmsahasına ait eserler altında verir (Ata, 2016: 49).

Bu çalışmada dil özellikleri bakımından önem arz eden *Hüsrev ü Şîrîn*'de yer alan Oğuzca özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın meydana getirilmesinde, *Dîvânu Lugâti t-Türk*'te Kâşgarlı Mahmud'un Oğuzlara ait olduğunu söylediği unsurlar ve Türkologlar tarafından tespit edilen ses bilgisi, şekil yapısı ve söz varlığına dair özellikler dikkate alınmıştır. Eserde tespit edilen Oğuzca ses ve şekil özelliklerinin geçtiği kelimeler beyitleriyle birlikte kaydedilmiştir. Beyit numaraları Hacıeminoğlu'nun *Kutb'un Husrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri* adlı çalışmasına dayanılarak verilmiştir.

1. Ses Bilgisi

1.1. Kapalı é sesinin bulunması Eski Türkçede Oğuzca bir belirti olarak değerlendirilmektedir (Korkmaz, 1974: 19-20-21; Gülsevin, 1998: 1-2; Gülsevin-Boz, 2004: 33). *Hüsrev ü Şîrîn*'de /é/ sesinin hem y'li hem de y'siz yazımı mevcuttur.

né bélgürgey séniñ élgüinde name (HŞ 73) (Hacıeminoğlu, 1968: 185); *aña bélgürdi sırlar caysusı* (HŞ 312) (Hacıeminoğlu, 1968: 199); *'adl belgüsi belgürdi özinde* (HŞ 379) (Hacıeminoğlu, 1968: 203); *maña hayret kelür bu işdin éy yar* (HŞ 52) (Hacıeminoğlu, 1968: 184); *harac algaç kélür ol tége rümğa* (HŞ 182) (Hacıeminoğlu, 1968: 184).

1.2. Metinde birden fazla heceli kelimelerin sonunda yer alan art ve ön damak /g/, /ğ/ ünsüzünün eridiği örnekler, tespit edilmiş Oğuzca özelliklerdendir (Argunşah-Yüksekkaya, 2014: 116). Örnekler aşağıdaki gibidir:

arı “temiz” krş. < ET *arığ* (EDPT: 213); *oğul bérdi aña cevherdin arı* (HŞ 276) (Hacıeminoğlu, 1968: 197).

çıra “çıra” krş. < F. *çerāğ*; *alıp yüziğe sürtdi kün çırasın* (HŞ 376) (Hacıeminoğlu, 1968: 25).

issi “sıcak” krş. < ET *isig* (EDPT: 246); kelimenin *isig* şekli ile geçtiği yerler sayıca çoktur. Tek örnekte /g/nin düştüğü saptanmıştır (Hacıeminoğlu, 1968: 26). Son sesin düşmesi iç sesteki s'nin ikizleşmesine sebep olmuş-

tur: *yapalıñ tandur issi érken ötmek* (HŞ 1508) (Hacıeminoğlu, 1968: 269); *yapalıñ tandur issi érken ötmek* (HŞ 1508) (Hacıeminoğlu, 1968: 269).

köprü “köprü” krş. < ET *köprüğ* (EDPT: 690); *temürdin dicledede bar irdi köprü* (HŞ 4648) (Hacıeminoğlu, 1968: 455), (Zajaczkowski 1958 I: 299).

ķuru / ķuri “boş, faydasız” krş. < ET *ķuruğ* (EDPT: 652-653); *né işiñe kelür bu ķuru ğavġa* (HŞ 2119) (Hacıeminoğlu, 1968: 304); *ayttı ķılmaġıl koy ķuru ğavġa* (HŞ 2537) (Hacıeminoğlu, 1968: 329).

tiri “diri” krş. < ET *tiriğ* (EDPT: 543); *sakınma kim ulaşu tiri ħalġuñ* (HŞ 4613); (Hacıeminoğlu, 1968: 453); *érür yér kök ħatında bir tiri téğ* (HŞ 4618) (Hacıeminoğlu, 1968: 453); *érür bu törtde biri ol tiriñiñ* (HŞ 4619) (Hacıeminoğlu, 1968: 453).

Hacıeminoğlu +IIG ekinin sonundaki /g/ /ğ/ seslerinin metinde dörtte bir oranında düşmüş olmasının genel bir düşme temayülünün başladığını gösterdiğini ifade eder (Hacıeminoğlu, 1968: 26). Ata, bu yönüyle *Hüsrev ü Şîrin*’in diğer eserlerden ayrıldığını belirtir (Ata, 2016: 70). +IIG ekinin sonundaki /g/ /ğ/ seslerinin eridiği örneklerde *atlı* “atlı” bir yerde mevcuttur (Hacıeminoğlu, 1968: 26). Ayrıca kelimenin *atlığ şekli* de yer almaktadır.

atlı “atlı” krş. < *atlığ* ET (EDPT: 55); *kim ol çadır ħatında atlı yürür* (HŞ 3744) (Hacıeminoğlu, 1968: 400); *atlı* “adlı” krş. < *atlığ* ET (EDPT: 54-55) örneğinde *atlığ* > *atlı* değişiminde *atlığ* sayıca daha fazladır. Aşağıda ekin /ğ/ ünsüzünün düştüğü örnekler yer almaktadır.

yana bir hoş nikisâ atlı çengî (HŞ 3811) (Hacıeminoğlu, 1968: 403).

ulu “yüce” krş. < *uluğ* ET (EDPT: 136); *kéterdiñ mendin uşbu ulu zaħmet* (HŞ 2406) (Hacıeminoğlu, 1968: 321).

baġlı “baġlı; kapalı” krş. < *baġlığ* ET (EDPT: 314); *Hüsrev ü Şîrin*’de *baġlığ* şekli sayıca fazladır.

kerekmez bir tilekke baġlı ħalmaq (HŞ 1676) (Hacıeminoğlu, 1968: 278); *ġarībķa bu eşikiñ ma baġlı nédin* (HŞ 3632) (Hacıeminoğlu, 1968: 393); *felek ħapġı kişige baġlı dāyim* (HŞ 4289) (Hacıeminoğlu, 1968: 433).

dāġlı “damgali” krş. < *dāġlığ* HT (Hacıeminoğlu, 1968: 254); *Hüsrev ü Şîrin*’de *dāġlığ* iki *dāġlı* ise bir yerde geçmektedir: *bu baġrı dāġlıñı yanġa alsañ* (HŞ 3992) (Hacıeminoğlu, 1968: 415).

körkli / körklü “güzel” krş. < *körklüğ* ET (EDPT: 743); *telim emgendi ķıldı körkli şüret* (HŞ 2566) (Hacıeminoğlu, 1968: 330); *biri aydı çin içre körklü yüzlüğ* (HŞ 2963) (Hacıeminoğlu, 1968: 354); *körer ol kim eşikde körklü yüzlüğ* (HŞ 2990) (Hacıeminoğlu, 1968: 355); *tüzüp muntég yaraġlıġ körklü ayın* (HŞ 4093) (Hacıeminoğlu, 1968: 421).

tātli “tatlı” krş. < *tātıǵlıǵ* / *tatlıǵ* ET (EDPT: 454); *tatlı* ve *tatlıǵ* kelime-leri kullanım sıklığı bakımından değerlendirildiğinde *tatlı* şeklinin sayıca daha fazla olduğu görülür.

néçe kim açığ érse tatlı tapdıǵ (HŞ 203) (Hacıeminoǵlu, 1968: 386); *ajun balında bar hoş tatlı lezzet* (HŞ 1062) (Hacıeminoǵlu, 1968: 243); *melik aydı munuǵ téǵ tatlı şeker* (HŞ 1468) (Hacıeminoǵlu, 1968: 266); *kanı ol tatlı tillig atı şîrîn* (HŞ 1831) (Hacıeminoǵlu, 1968: 287); *saǵa aş bolsun uşbu tatlı halvā* (HŞ 2119) (Hacıeminoǵlu, 1968: 304);

şekerdin tatlıraǵ söz tédi tanılap (HŞ 717) (Hacıeminoǵlu, 1968: 222); *nîçe kim tatlıraǵ bolmışça helvā* (HŞ 3367) (Hacıeminoǵlu, 1968: 395).

yazuklı “günahkâr, suçlu” *yazukluǵ* kullanımı sayıca fazladır: *yana dünyāda ne yazuklı kim bar* (HŞ 4603) (Hacıeminoǵlu, 1968: 452).

1.3. İkinci ve sonraki hece başlarındaki art ve ön damak /g/ lerinin eridiği görülür. Kâşgarlı iç seste /g/, /ǵ/ erimesini Oğuzca özellik olarak görür. *Dîvânü Lugati t-Türk*'te “Oğuzlar ve Kıpçak grupları isimlerin; ve fiil devamlılık bildiriyorsa fiillerin ortalarındaki bütün gayın'ları düşürmekte birleşirler. Ala kargaya **çumǵuǵ** denir; onlar **çumuk** derler. Türkler boǵaza **tamǵak** onlar **tamak** derler. **Ol ewke barǵan ol için Oğuzlar baran ol derler**” açıklaması yer alır (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 13). *Hüsrev ü Şîrîn*'de örnekleri tespit edilmiştir.

1.3.1 -*GAn* sıfat-fiil ekinin *Hüsrev ü Şîrîn*'de /g/ /ǵ/ seslerinin düştüğü bir örneği tespit edilmemiştir. Yapım eki hüviyetinde olan birkaç örnekte -*GAn* ekinin başındaki /g/, /ǵ/ seslerinin düştüğü görülür: *ķazan* “kazan” krş. < *kazǵan* ET (EDPT: 682); *sıçan* “sıçan” krş. < *sıçǵan* ET (EDPT: 796); *tiken* “diken” krş. < **tikgen* (EDPT: 483); *sıçan tutsa sürüp éltür ķatarın* (HŞ 3622) (Hacıeminoǵlu, 1968: 392); *çiçekni kim tikensiz kormi-şi bar* (HŞ 3693) (Hacıeminoǵlu, 1968: 396); *ķazan téǵ kaynap oş sevdā bişürdüm* (HŞ 244) (Hacıeminoǵlu, 1968: 195).

1.3.2+*GarU* ekinin başındaki /ǵ/ sesinin *yokarı* / *yokaru* krş. < **yokǵa-ru* (EDPT: 906); sözcüğünde düştüğü görülmüştür. Eklendiği diğer örneklerde +*GarU* şeklindedir:

yokarı astın uş tép ta 'ne urma (HŞ 3287) (Hacıeminoǵlu, 1968: 372); *yokaru kormen āhumdın adın yâr* (HŞ 2636) (Hacıeminoǵlu, 1968: 334).

1.3.3 +*GU* ekinin başındaki /g/'nin *belür-* eyleminde eridiği görülür, krş. < *bel+gü+r-* ET (EDPT: 341). Fiil bir kez tanıklanır (Yıldız, 1998: 14).

belgür- “belirmek” şeklinin sayıca çok olduğu görülmüştür: *yaman edgü belgürgey kimde né bar* (HŞ 1968) (Hacıeminoǵlu, 1968: 295).

1.3.4. -*Gur* ekinin başındaki /g/'nin eridiği *sızur-*, *kerek*, *sarar-* gibi sözcüklerde tanıklanır. *sızur-* “eritmek” krş. < *sızǵur-* ET (EDPT: 861) fi-

linin *sızgur-* şekli ile de *Hüsrev ü Şîrin*'de yer aldığı görülür (Yıldız 1998: 14, 30): *sızurmuş suw sewüglük otı yanmış* (HŞ 4198) (Hacıeminoğlu, 1968: 427). *kerek* sözcüğünün krş. < *kergek* ET (EDPT: 742) *kergek* şekline hiç rastlanmamıştır: *kerek* “*gerek*” *kéçer séndin kerek bég kağı bolğıl* (HŞ 103) (Hacıeminoğlu, 1968: 250); *ayıttı né kerek muntég kılınmağ* (HŞ 1708) (Hacıeminoğlu, 1968: 280); *kerek kim uşbu éwke birle çıkmak* (HŞ 1734) (Hacıeminoğlu, 1968: 282); *maña yüz kağgu yigüçi kerek yâr* (HŞ 1845) (Hacıeminoğlu, 1968: 288).

sarar- “*sararmak*” krş. < *sarğar-* ET (EDPT: 849) sözcüğünün *sarğar-* ve *sarar-* şekillerinin kullanıldığı görülür: *isiglikde uş altun téğ sarardım* (HŞ 3391) (Hacıeminoğlu, 1968: 378); *çiçekni tumğuluk téğ sarğar tép* (HŞ 2788) (Hacıeminoğlu, 1968: 343).

yaprağ “*yaprağ*” krş. < *yapurğak* ET (EDPT: 879) kelimesinin *yapurğak* ve *yaprağ* şekilleri kullanılmıştır: *kaçan bağ yaprağı kim bolsa küçsüz* (HŞ 4264) (Hacıeminoğlu, 1968: 431).

1.4. Kelime başında /t/’lerin sedalılışması. Kelime başında /t/ ünsüzü genellikle korunmuştur. Bazı örneklerde Oğuzcanın etkisi ile t->d- değişimine rastlanmaktadır. Kâşgarlı Mahmud bu özelliğin Oğuzlara ait olduğunu “*Kelimelerdeki bütün te’ler Oğuzlar ve onlara uyanlarda de’ye döner. ‘Deve’ için kullanılan tewe’ye onlar deve ismini verirler.*” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 12).

HŞ’de *dad* “*tat*” kelimesinin *tat* ve *tatlı*, *tatığ*, *tatlılık* gibi türemiş şekilleri sayıca fazladır: *sünüksüz kaldı hurma dadın alsun* (HŞ 2891) (Hacıeminoğlu, 1968: 349).

dağı “*dahi*” krş. < *tağı* ET (EDPT: 466); *tağı* şekli sayıca fazladır: *meğer bir ’özr bar ol dağı aksak* (HŞ 1160) (Hacıeminoğlu, 1968: 248).

dé- “*demek*” filinin krş. < *té-* ET (EDPT: 433); *té-* şeklindeki kullanımı sayıca fazladır: *bilürünçe aça ayra maña dé* (HŞ 4279) (Hacıeminoğlu, 1968: 432); *ten ü cân birge mü yâ cân maña dé* (HŞ 4313) (Hacıeminoğlu, 1968: 434); *déme râzıynı ağıyâr katında* (HŞ 3102) (Hacıeminoğlu, 1968: 361); *biligligni ağırlar bilgi bar tép* (HŞ 229) (Hacıeminoğlu, 1968: 194); *anıñ téğ boldı kim hiç tése bolmaz* (HŞ 616) (Hacıeminoğlu, 1968: 217).

degül “*değil*” krş. < *teğül* ET (EDPT: 480). *Dîvânu Lugâti t-Türk*’te bu sözcükle ilgili “*ol andağ dağ ol denir ‘Bu böyle değil.’ demektir. Oğuzlar bunlardan almışlar ve dağ ol sözünü değiştirmişler; değil anlamında teğül demişler.*” açıklaması yer alır (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 410). Sözcüğün *teğül* şekli HŞ’de tespit edilememiştir: *bu ol mu ya degül mü bilse* (HŞ 895) (Hacıeminoğlu, 1968: 233).

délü “*deli*” krş. < *télve* ET (EDPT: 493) *télü* şeklinden sayıca fazladır;

télbe ve *télür-* şekillerinin de t'li şekilde kullanıldığı görülür: *delü men kim yana esrükügün bar / bu esrükde delüdin iş kelmez ey yâr* (HŞ 3591) (Hacıeminoğlu, 1968: 390); *délülük üzre esrükük köçey hâl* (HŞ 3590) (Hacıeminoğlu, 1968: 390).

dil “dil” krş. < *tl* ET (EDPT: 489) *til* şeklinin sayısı fazladır: *anıñ tég kim okığan dil açıl sun* (HŞ 7) (Hacıeminoğlu, 1968: 181); *tılı dil kuflınıñ açğuçı érdi* (HŞ 129) (Hacıeminoğlu, 1968: 189); *ayıttı şabr kılmakğa kerrek dil* (HŞ 2538) (Hacıeminoğlu, 1968: 329); *tilimdin müşk ü ‘anberler saçıl sun* (HŞ 7) (Hacıeminoğlu, 1968: 181); *hânım atınga oşbu parsî tilni* (HŞ 245) (Hacıeminoğlu, 1968: 181).

1.5. Kelime içinde ve sonunda *đ* > *y* değişimi Oğuzca bir özellik olarak değerlendirilmiştir. Eski Türkçedeki sızıcı /*đ*/ sesinin /*y*/ sesine dönüşmesi konusunda Kâşgarlı, Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzların birbirine uygun olarak *đ* sesini her zaman *y*'ye çevirdiklerini ve hiç *đ*'li söylemediklerini kaydeder. “kayın” ağacına başkalarının “kağın” bunların “kayın” dediklerini belirtir (Korkmaz, 1995: 245). Harezmi Türkçesinde /*đ*/ ve /*y*/’li örnekleri bir arada görmek mümkündür. *Hüsrev ü Şîrin*’de örnekleri şöyledir:

eyer “eyer” krş. < *eđer* ET (EDPT: 63) kelimesinin türevleri *eğerle-*, *eğerlet-*, *eğerlen-* /*đ*/ ile yazılmıştır; *eyer* /*y*/ ile yazılmıştır: *özün toprakğa saldılar eyerdin* (Hacıeminoğlu, 1968: 256); *murassa barça altundın éyer hem* (HŞ 4081) (Hacıeminoğlu, 1968: 420).

ayır- “ayırarak” krş. < *ağır-* ET (EDPT: 66) fiilinin /*đ*/ ve /*y*/’li yazımı konusunda, *ağır-*, *ağır-* şekillerinin kullanımı sayıca fazladır: *yana kéc-mekke ayır at asru émger* (HŞ 2546) (Hacıeminoğlu, 1968: 329); *bilürünçe açça ayra maña dé* (HŞ 4279) (Hacıeminoğlu, 1968: 432); *atasını sever oğlının ayra* (HŞ 1185) (Hacıeminoğlu, 1968: 250).

bayram “bayram” krş. < *badram* ET (EDPT: 308) *badram* şekli de kullanılmıştır: *kaşı çın bayram ayınıñ hilâli* (HŞ 446) (Hacıeminoğlu, 1968: 207).

boy “boy” krş. < *bođ* ET (EDPT: 296) *bođ* şekli sayıca fazladır: *bo-yum şehriñe köñlüm érdi sulţân* (HŞ 242) (Hacıeminoğlu, 1968: 195); *tirig boy tutşu igsiz bolmaz āhır* (HŞ 4430) (Hacıeminoğlu, 1968: 441); *boyınıñ şehri bolmuş barça tarrâc* (HŞ 4504) (Hacıeminoğlu, 1968: 446).

kayaş “kardeş” krş. < *kağaş* ET (EDPT: 607) *kağaş* kullanımı da vardır: *üküş yâr bar kayaşdın köp vefâlig / yana yatdın kayaş bolur cefâlig* (HŞ 4384) (Hacıeminoğlu, 1968: 439).

kayğu “kaygı” krş. < *kağğu* ET (EDPT: 598) *kağğu* şekli mevcuttur; *kağgur-*, *kağğusuz* türevleri de /*đ*/ sesi ile yazılır. *kayğu* kullanımı sayıca azdır: *bu kündün soñ adın kayğünü koydum* (HŞ 927) (Hacıeminoğlu, 1968: 235);

sevüg **kağgusu** kayra kār kıldı (HŞ 1816) (Hacıeminoğlu, 1968: 287); uyukladı bolup **kağgudın** āzād (HŞ 3787) (Hacıeminoğlu, 1968: 402).

kéy- “giymek” krş. < *kéd-* ET (EDPT: 700) *kéydür-* /y/ sesi ile tespit edilmiştir. *kédür-*, *kédür-*, *kédim* sözcüklerinde /d/’li kullanımlar da mevcuttur. /y/ ve /d/’li şekiller sayıca denklik göstermektedir: *zamāne tac kéydi sarıg altun* (HŞ 599) (Hacıeminoğlu, 1968: 216); *aşukup çıktı Şîrin kéydi tonın* (HŞ 887) (Hacıeminoğlu, 1968: 232); *la ‘l birle muraşsa ‘ kéygeni ton* (HŞ 732) (Hacıeminoğlu, 1968: 223).

köz- “koymak, bırakmak” krş. < *köz-* ET (EDPT: 595); *köz-* şekli sayıca azdır: *za ‘ıf kulnu kaçan zāyi ‘ köyar zār* (HŞ 86) (Hacıeminoğlu, 1968: 186); *hikāyet köy sözüñni muhtaşar kıl* (HŞ 492) (Hacıeminoğlu, 1968: 209); *néçe söz iş bar érse köz yavuma* (HŞ 1192) (Hacıeminoğlu, 1968: 250).

kuyug- “kuyu” krş. < *kudug-* ET (EDPT: 598) bir kez kullanılmıştır. *kudug-* şekli sayıca fazladır: **kuyug** tég çoñrarıp éki karakı (HŞ 4139) (Hacıeminoğlu, 1968: 424).

tıy- “alıkoymak, mani olmak” krş. < *tıd-* ET (EDPT: 450); *tıd-* şekli /y/’li şekilden azdır: *mihñbānū tilemeñ téyü tıydı* (HŞ 793) (Hacıeminoğlu, 1968: 227); *şabūr kıldı ol işdin tıydı özin* (HŞ 885) (Hacıeminoğlu, 1968: 232); *yıgıdın tıymadı bir dem karakın* (HŞ 1873) (Hacıeminoğlu, 1968: 290).

uyı- / uyu- “uyumak” krş. < *uğı-* ET (EDPT: 42); *uğı-* şekli az sayıda örnekte tanıklanır. *uyukla-*, *uyut-*, *uyku* türemiş şekillerinde de /y/’li kullanım dikkati çekmektedir: *yana otrup uyumadın uzun tün* (HŞ 4059) (Hacıeminoğlu, 1968: 119); **uyudı** bahtım andın soñ oyandım (HŞ 1828) (Hacıeminoğlu, 1968: 287); **uyur** érken közi hağ birle cānı (HŞ 143) (Hacıeminoğlu, 1968: 189).

yay- “yaymak, sermek” krş. < *yad-* ET (EDPT: 883); *yad-*, *yadı* şekillerinde kullanım azdır. *Yay-* ile birlikte *yayı-*, *yayın-* sözcüklerindeki /y/ sesi ile kullanım fazladır: *yana tün zülfin yaydı érse nāgāh* (HŞ 1401) (Hacıeminoğlu, 1968: 262); *söziniñ yinçüsin ‘ālemge yaydı* (HŞ 524) (Hacıeminoğlu, 1968: 211); *halayıkka bu sırnu yaysa bolmaz* (HŞ 643) (Hacıeminoğlu, 1968: 218).

1.6. Kelime başında *y-* ünsüzünün erimesi Oğuzlara ait bir özellik olarak değerlendirilir (Gülsevin, 1998: 2). Kâşgarlı Oğuzlarla Kıpçakların kelime başındaki *y-* sesini elife ya da *c-*’ye çevirdiklerini bildirir. “Öbür Türkler “yolcu”ya *yelkin*, Oğuzlarla Kıpçaklar *elkin* derler.” şeklinde örneklendirir (Korkmaz, 1995: 246). *Hüsrev ü Şîrin*’de /y/ sesinin başta kullanıldığı ve kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

ıgla- “ağlamak” krş. < *ıgla-* ET (EDPT: 85) fiili *yıgla-* şekline oranla

az kullanılmıştır: *méni şah tapğıña éltiñ tép ıǵlar* (HŞ 357) (Hacıeminoğlu, 1968: 201); *yazukluǵlar tég ıǵlap kıldı zârı* (HŞ 361) (Hacıeminoğlu, 1968: 202); *başın saldı adaq altında ıǵlap* (HŞ 368) (Hacıeminoğlu, 1968: 202).

ıra- “uzaklaşmak” krş. < *ıra-* ET (EDPT: 198) ve *yırak* “uzak” şekilleri metinde sayıca fazladır. *ıraq* kelimesi birkaç kez kullanılmıştır: *éşitginçe yawuqın ya ıraqın* (HŞ 801) (Hacıeminoğlu, 1968: 227); *ıraq bolmuşça ol menzildin ol nūr* (HŞ 1000) (Hacıeminoğlu, 1968: 239); *ıraq tüşmişde okdın türk yası 4227* (Hacıeminoğlu, 1968: 429).

ırğa- “sallamak” krş. < *ırğa-* ET (EDPT: 217) fiili, *yırğa-* fiilinden sayıca fazladır. Ayrıca *ırǵal-* “sallanmak”, *ırǵan-* “sallanmak” türevlerinin /y/’li şekilleri yoktur: *tapuǵda ırǵasun köp yarlıǵıñız* (HŞ 203) (Hacıeminoğlu, 1968: 193); *uzun kün toylap anda ırǵadılar* (HŞ 1029) (Hacıeminoğlu, 1968: 241); *saqındılar kim ırǵandı yér ol dem* (HŞ 3188) (Hacıeminoğlu, 1968: 367);

yitlen- “kaybolmak” krş. < *yitlen-* ET (EDPT: 891); *yitlen-* ve *itlen-* şekilleri kullanılmıştır: *iti itlense izder méni sormaz* (HŞ 2205) (Hacıeminoğlu, 1968: 309); *baru yitlendi iz hem boldı keçe* (HŞ 775) (Hacıeminoğlu, 1968: 226); *hicab kétti uyat yitlendi kaştı* (HŞ 2959) (Hacıeminoğlu, 1968: 354).

1.7. k > ħ değişimi Oğuzca özellik olarak değerlendirilmiştir (Kaymaz, 2002: 159, Aktan, 2012: 4). *kışha* “kısa” krş. < *kışğa* ET (EDPT: 667); *kışka* KT (Ünlü, 2004: 200). *kışka* ve *kışha* bir kez yer alır: *meger yolsuzka yol kışha nāǵāh* (HŞ 3944) (Hacıeminoğlu, 1968: 412).

uçmağ / uçtmağ “cennet” krş. < *uştmağ-* ET (EDPT: 257); *uçmak* KT (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 915). *uçmağ* ve *uçmağçı* kullanımına da rastlanır. /ħ/’li kullanım fazladır.

bolup toldı bu uçmağ içre ol hūr (HŞ 217) (Hacıeminoğlu, 1968: 194); *eger uçtmağda hūr ērse meşhūr* (HŞ 470) (Hacıeminoğlu, 1968: 208); *kim ol baǵ érdi uçtmağñıñ nişāñı* (HŞ 1314) (Hacıeminoğlu, 1968: 257).

yağşı “çok iyi” krş. < *yağşı* KT (Taş, 2015: 142); *yağşı* şekli kullanılmamıştır: *halel tapma sözümde yağşı baǵıl* (HŞ 69) (Hacıeminoğlu, 1968: 185); *bilig qadrin bilürin yağşı bildim* (HŞ 228) (Hacıeminoğlu, 1968: 194); *tükel kéldim tükellik yağşı uş çın* (HŞ 251) (Hacıeminoğlu, 1968: 195).

1.8. İç ses durumundaki bazı ünsüzlerin düşmesi (Aktan, 2012: 3).

Dívānū Lugatı t-Türk’te Kâşgarlı Oğuz lehçesinde *keltür-* eyleminin -t- ile olduğunu, Türklerde dal ile söylediğini bildirir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 289). Kâşgarlı Türklerin *kelür-* ve *olur-* kullanımına değinmez. 11. yüzyılda *keltür-* şeklinde telaffuz edilmesine rağmen eylem 13. yüzyıldan itibaren Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *getür-* şekli ile tanıklanır

(Gülsevin-Boz 2013: 46). Oğuzlar kendi yazı dilini oluşturduklarında -karışık dilli eserlerdeki birkaç kullanım dışında- *otur-* ve *getür-* şekillerini kullanmışlardır. Harezmi sahası eserlerinde *otur-* < *oltur-* *ketür-* < *keltür-* yönündeki değişimin nadir görüldüğü belirtilir (Argunşah – Yüksekka-ya, 2014: 187). Dolayısıyla Harezmi dönemine ait eserlerdeki -l- düşmesi Oğuzcanın etkisi olmalıdır.

bile “ile” krş. < *birle* ET (EDPT: 364); kullanımı vardır; *birle* kelimesinin kullanım sıklığı fazladır;

bu serhoşluk bile meclis bézedi (HŞ 330) (Hacıeminoğlu, 1968: 200); *olturdu ol kéçe ‘işret bile hoş* (HŞ 331) (Hacıeminoğlu, 1968: 200); *özün rağbet bile ol taşka sürter* (HŞ 528) (Hacıeminoğlu, 1968: 211); *içimni öz nuruñ birle yarutğıl* (HŞ 4) (Hacıeminoğlu, 1968: 181); *‘ināyet birle kıl köñlümnü āgah* (HŞ 12) (Hacıeminoğlu, 1968: 181).

otur- “oturtmak” krş. < *oltur-* ET (EDPT: 133); *otur-* şekli de kullanılmıştır: *oturdular köñöldin kaçdu tara* (HŞ 1036) (Hacıeminoğlu, 1968: 241); *oturdular kılı bir biriñe nüş* (HŞ 1059) (Hacıeminoğlu, 1968: 242); *oturmuş sen kılıp bu yas esāsin* (HŞ 2786) (Hacıeminoğlu, 1968: 343); *beli öñdin oturmuşda kilür men* (HŞ 3050) (Hacıeminoğlu, 1968: 359); *munuñ téğ yerde şabr étip oturdum* (HŞ 3390) (Hacıeminoğlu, 1968: 378); *sen oltur şadmān ‘işret bile hoş* (HŞ 505) (Hacıeminoğlu, 1968: 210); *tüzüp olturdular çimgende ol dem* (HŞ 558) (Hacıeminoğlu, 1968: 213); *туруñ olturmay ewge ‘azm etelin* (HŞ 744) (Hacıeminoğlu, 1968: 224); *kél emdi bir kéçe hoş olturalıy* (HŞ 1066) (Hacıeminoğlu, 1968: 243).

oturt- “oturtmak” *oturt-* şekli kullanılmaz. *otur-* *oltur-*, *oturt-* eylemleri sayıca eşit kullanımdadır: *oturttı anı özi turdı ketti* (HŞ 584) (Hacıeminoğlu, 1968: 215); *oturttı yol başında közletip yol* (HŞ 633) (Hacıeminoğlu, 1968: 218); *oturttı anı ve olturdu ol hür* (HŞ 653) (Hacıeminoğlu, 1968: 219).

kétür- “getirmek” krş. < *keltür-* ET (EDPT: 716-717); *keltür-* şekli de mevcuttur. *keltür-* ve *ketür-* eylemleri birlikte kullanılmaktadır: *kim oş zahmet kétürdüm éliñe men* (HŞ 1014) (Hacıeminoğlu, 1968: 240); *yana aydı ‘aceb né söz kétürdi* (HŞ 1073) (Hacıeminoğlu, 1968: 243); *yana altunnu bu kankā kétürsün* (HŞ 1112) (Hacıeminoğlu, 1968: 245); *kétürgey men anı şah-zāde sarı* (HŞ 511) (Hacıeminoğlu, 1968: 210); *bu perde içre keltürdüm hoş āvāz* (HŞ 248) (Hacıeminoğlu, 1968: 195); *tüzüp meclis süsün keltürdi sākī* (HŞ 558) (Hacıeminoğlu, 1968: 213); *né nakş ol keltürüñ téyü buyurdu* (HŞ 569) (Hacıeminoğlu, 1968: 214); *başımğa hağ né keltürse köreyin* (HŞ 896) (Hacıeminoğlu, 1968: 233).

kutul- “kurtulmak” krş. < *kurtul-* ET (EDPT: 650); *kurtul-* şekli de

kullanılır. *kutul-* sayıca fazladır: *kemendindin kutulmaz érdi düşmân* (HŞ 300) (Hacıeminoğlu, 1968: 198); *kutulmaz kuş keğik anıy éлиндin* (HŞ 701) (Hacıeminoğlu, 1968: 222); *eger şîrîn ilig tutsa kutuldum* (HŞ 1564) (Hacıeminoğlu, 1968: 272); *kağem ur but üzre kurtulduy sen éy yâr* (HŞ 58) (Hacıeminoğlu, 1968: 184); *sen oş baş ağrığındın kurtulursen* (HŞ 1697) (Hacıeminoğlu, 1968: 280); *zamane barça gavğalardın emîn bolup kurtulmuş ol küin şâh pervîn* (HŞ 2014) (Hacıeminoğlu, 1968: 298).

kurtar- “kurtarmak” krş. < *kurtgar-* ET (EDPT: 649); iç seste /ğ/ düşmesi ile *kutar-*, /ɾ/ düşmesi ile *kutgar-* şeklinde kullanımlar mevcuttur. *kurtkar-* şekliyle de ses düşmesi olmadan kullanımı da tespit edilmiştir: *ilâhi kurtarğul bu işdin meni* (HŞ 4713) (Hacıeminoğlu, 1968: 459); *kutgar-* “kurtarmak” *bu kağğu kuğğıdın kutgar méni bir* (HŞ 3164) (Hacıeminoğlu, 1968: 365); *kutar-* “kurtarmak” *kutarmaz cân kirür türk élleringe* (HŞ 468) (Hacıeminoğlu, 1968: 208); *çübân tapmasa hiç kurtkarğuş care* (HŞ 4346) (Hacıeminoğlu, 1968: 436).

1.9. Kelime başında b’li şekillerin tercih edilmesi Oğuzca bir özellik olarak gösterilir (Korkmaz, 1995b: 210). Bugün Oğuz Türkmen lehçelerinde b’li şekillerin yaşadığı bilinmektedir. Kâşgarlı b- / -m değişiminde Oğuzların ön seste /b/’yi koruduğunu belirtir. Kelimenin başındaki /m/ sesini Suvarlar, Oğuzlar ve Kıpçakların /b/’ye çevirdiklerini söyleyen Kâşgarlı bunu “*Türkler men bardum, Suvarlarla Kıpçaklar ve Oğuzlar ben bardum; Türkler “çorba”ya mün, bunlar büin derler.*” şeklinde örnekendirir (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 12). Karahan, “*Kâşgarlı’nın örneklerinden yazı dilinde ve lehçelerin büyük kısmında b- > m- olduğu hâlde Oğuz, Kıpçak ve Suvar lehçelerinde b- sesinin korunduğunun anlaşıldığını*” ifade eder (Karahan, 2013: 142). HŞ’de *mengü* “ebedi”, *meñiz* “beniz”, *meñzet-* “benzetmek”, *miñ* “bin” *muñ* “sıkıntı” kelimelerinin *bengü*, *beniz*, *benzet-*, *biñ*, *buñ* şekilleri tespit edilememiştir. HŞ’de /m/’li şekiller sadece fiil çekimlerinde zamir menşeli şahıs eklerinde birkaç örnekte mevcuttur.

tuñp at tépregey-miz tédi aş yép (HŞ 858) (Hacıeminoğlu, 1968: 231); *tañ atğanda yığılğay-mız tédiler* (HŞ 1393) (Hacıeminoğlu, 1968: 231).

2. Şekil Bilgisi

2.1. Yükleme hâli ekinin kullanımı:

HŞ’de yükleme hâli eki olarak *+nI* ve *+n* yanı sıra Oğuzların kullandığı *+I* eki de görülür (Korkmaz, 1974: 24; Gülsevin, 1998: 4): *körüñ bu âdemi naqşu né kıldı* (HŞ 613) (Hacıeminoğlu, 1968: 217); *buyurdu kim qopartıy bir sarâyı* (HŞ 985) (Hacıeminoğlu, 1968: 985); *tapa kör bir yaman isig havâyı* (HŞ 985) (Hacıeminoğlu, 1968: 985).

2.2. Yönelme hâli ekinin kullanımı:

Harezmi Türkçesinde yönelme hâli için genellikle *+KA* / *+GA* ekleri kullanılır. *Hüsrev ü Şîrîn*'de yönelme hâli ekinin *+A* olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir. Eski Türkçede yönelme hâli için *+KA* kullanılmakla birlikte, 1 ve 2. kişi iyelik ekinin *+A* şekli de bulunmaktadır. HŞ'de bazı örneklerde 3. teklik şahıs iyelik ekinin *+A* şekli de bulunmaktadır. HŞ'de bazı örneklerde 3. teklik şahıs iyelik ekinin *+A* şekli de bulunmaktadır. HŞ'de bazı örneklerde 3. teklik şahıs iyelik ekinin *+A* şekli de bulunmaktadır. HŞ'de bazı örneklerde 3. teklik şahıs iyelik ekinin *+A* şekli de bulunmaktadır.

bir anca uykuya saldı özini (HŞ 1702) (Hacıeminoğlu, 1968: 280); *felek tég boynuma saldı kemendiş* (HŞ 1738) (Hacıeminoğlu, 1968: 282); *kim oş biz tég bize kim yığlayısar* (HŞ 4584) (Hacıeminoğlu, 1968: 450).

2.3. Bulunma hâli ekinin kullanımı:

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem de Türkiye Türkçesi ağızlarında *+DA* şeklinin 'bulunma' hâlinin yanı sıra 'ayrılma' hâli için de kullanılması dolaylı *Hüsrev ü Şîrîn*'de *+DA*'nın ayrılma hâli görevinde kullanılması da Oğuzca bir özelliktir (Gülsevin, 1988: 4; Gülsevin-Boz, 2013: 57).

süçüg bolmaz tuz ol şekerde şîrîn (HŞ 429) (Hacıeminoğlu, 1968: 206); *kerek yâr anda soñ bir étse işin* (HŞ 624) (Hacıeminoğlu, 1968: 217); *oşol kızlarda birin iç tutup ol* (HŞ 632) (Hacıeminoğlu, 1968: 632).

2.4. İlgi hâli ekinin kullanımı:

"Uygur metinlerinde ilgi durumu ekinin ünlü ve ünsüzle biten ad köklerinden sonra hep *+nİş* biçiminde eklenmesine rağmen, yazıtlarda ve kısmen *n* lehçesi metinlerinde, ünsüzle biten adlardan sonra bugünkü Oğuz lehçelerindeki gibi *+İş* biçiminde" olduğu bu *+İş* ilgi hâli ekinin Oğuzcayı temsil ettiği ifade edilir (Korkmaz, 2013: 49, Gülsevin, 1998: 3-4). *Hüsrev ü Şîrîn*'de her iki ekin de kullanıldığı görülür. Ayrıca ilgi hâlinin yuvarlaklaşması da Oğuzca bir özellik olarak tespit edilmiş olup *Hüsrev ü Şîrîn*'de ekin *+nuş*, *+uş* ve *+üm* şekli ile yuvarlaklaştığı örnekler tespit edilmiştir. Birinci teklik şahıs zamirinin ilgi hâli çekiminde bazen *-im* şeklinin bazen de *-iş* şeklinin kullanıldığı görülür. Bir örnekte *ménüm* kullanımı tespit edilmiştir. İlgi hâlinin *-im* ekli şekli, Oğuzca özellik olarak değerlendirilebilir.

kimüş 'aklı bar érse tursu yalguz (HŞ 4446) (Hacıeminoğlu, 1968: 442); *yaratığı anuş toprağın érdi* (HŞ 120) (Hacıeminoğlu, 1968: 188); *cânımnuş dâdin erniñdin alayın* (HŞ 3968) (Hacıeminoğlu, 1968: 413); *kéterdi teñri tab'imnuş gubârı* (HŞ 247) (Hacıeminoğlu, 1968: 195); *ménim fi'lime bakma éy bir ü bar* (HŞ 108) (Hacıeminoğlu, 1968: 187); *mé-*

nim kanımnu sût tég tökme nâ-gâh (HŞ 365) (Hacıeminoğlu, 1968: 202); *méniñ* bolsa né bolğay érdi éркиn (HŞ 4371) (Hacıeminoğlu, 1968: 438); *méniñ* tég bar mu feryād étgen (HŞ 3155) (Hacıeminoğlu, 1968: 365); *mé-nüm* üçün cevahir gencin açtıñ (HŞ 3276) (Hacıeminoğlu, 1968: 372); *kim* uş râyıñ *bizim* tedbîrimizdin (HŞ 2325) (Hacıeminoğlu, 1968: 316); *biziñ* tég şahş hem suwdın töretti (HŞ 36) (Hacıeminoğlu, 1968: 183); *érip* taş köñli *bizniñ* yârı efsün (HŞ 3113) (Hacıeminoğlu, 1968: 362).

2.5. Vasıta hâli ekinin kullanımı:

Harezmi Türkçesinde vasıta hâli eki olarak +*In*, +*Un* eklerinin yanı sıra *birle*, *birlen*, *bile* edatlarının kullanıldığı belirtilir (Argunşah-Yüksekkaya, 2014: 193). Bu döneme ait eserlerde +*IA* vasıta eki de kullanılmaktadır. +*IA* vasıta hâli ekinin örnekleri Oğuzca özellikler içerdiği tespit edilen *Mu'înü'l-Mürîd* ve Oğuzların yaşadığı bölgeden olduğunu belirten Rabgûzî tarafından yazılan *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da tespit edilmiştir (Ata, 2016: 78; Aktan, 2012: 5). Eski Anadolu Türkçesinde +*n* ile birlikte +*IA* ve +(I)IA eklerinin de işlek olarak kullanıldığı görülür (Gülsevin-Boz, 2013: 59-60). *Hüsrev ü Şîrîn*'de vasıta hâli görevinde +*n* vasıta hâli ekinin yanında az da olsa +*IA* ekinin kullanıldığı görülür. Bu durum *Hüsrev ü Şîrîn* ile Oğuzca metinlerin +*IA* isimden isim yapım ekinin kullanımı bakımından benzerlik göstermesi olarak kabul edilebilir.

kılu kündüzle ırğal u temâşâ (HŞ 4058) (Hacıeminoğlu, 1968: 419); *bu kağgu bahrı hem tünle* batıgrağ (HŞ 3126) (Hacıeminoğlu, 1968: 363).

2.6. İyelik eklerinin kullanımı:

Harezmi Türkçesinde genellikle düz ünlülü kelimelere -*Im*, yuvarlak ünlülü kelimelere -*Um* şeklinde eklenir. *Hüsrev ü Şîrîn*'de 1. ve 2. teklik şahıs iyelik ekleri ünsüzle biten düz ünlülü kelime tabanlarına sayıca az örnekte -*Um*, -*Uñ* şekliyle eklenir. Tespit edilen sözcüklerin dudak ünsüzü taşıdığı görülür. 1. ve 2. teklik şahıs iyelik ekleri Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde +*Um* ve +*Uñ* şeklinde daima yuvarlak ünlülü şekli ile sözcüğe eklenir (Karadoğan, 2001: 176-177, Ercilasun, 2011: 454). Bu eklerin yuvarlaklaşması Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliğidir.

bu yerde barça sabrum aldı bardı (HŞ 922) (Hacıeminoğlu, 1968: 234); *körerler tép tapığumda* köp renc (HŞ 1119) (Hacıeminoğlu, 1968: 246); *né anca dost bar kim gamum* yép (HŞ 2633) (Hacıeminoğlu, 1968: 334); *tek naşibuy* bu ajundın bir qarın aş (HŞ 1933) (Hacıeminoğlu, 1968: 294).

2.7. Görülen geçmiş zaman çekimi:

Korkmaz, Kâşgarlı'nın XI. yüzyılda Oğuzcada, geçmiş zaman kipinin kuruluşunda -*dUk* isim-fiil ekinin de kullanıldığını ve bu kipin 3. şahıs teklik ve çokluk çekimi arasında bir ayrılık bulunmadığını bildirdiğini kaydeder (Kork-

maz, 1974: 27). Görülen geçmiş zamanın 1. ve 2. teklik ve çokluk şahıs çekiminde ünlünün yuvarlaklaştığı görülür. Düz ünlülü eylemlere ekin yuvarlak ünlülü şeklinin gelmesi de Oğuzcanın etkisi olarak değerlendirilebilir.

suwsuz kurgak bulut tég taptum éy bég 3565 (Hacıeminoğlu, 1968: 389); *tena'um kıl çün taptuñ émdi hoş yaz* 3954 (Hacıeminoğlu, 1968: 412); *ayttı né kadar sewdüñ sen anı* 2524 (Hacıeminoğlu, 1968: 328); *ol evvel perdedin taşra kalduñ* 4280 (Hacıeminoğlu, 1968: 432); *zehī kim ilge lāyık şah taptuñ* 1262 (Hacıeminoğlu, 1968: 254).

2.8. Gelecek zaman eki olarak -(y)IsAr ekinin kullanılması:

Eski Anadolu Türkçesinde en işlek gelecek zaman eki *-IsAr*'dır (Gülsevin-Boz, 2013: 75). Harezmi Türkçesinde gelecek zaman için *-Gay*, *-Kay*; *-GU* (turur) ekleri kullanılmıştır (Argunşah-Sağol, 2014: 200-201). Harezmi dönemi eserlerinden sadece *Hüsrev ü Şîrîn*'de iki yerde tespit edildiği belirtilmiştir (Ata, 2016: 93). Anadolu sahasında yaygın kullanılan *-IsAr* ekinin *Hüsrev ü Şîrîn*'de kullanılması Oğuzca özellik olarak değerlendirilmelidir.

kim oş tün bardı bu kün kalmayısar (HŞ 3946) (Hacıeminoğlu, 1968: 412); *kim oş biz tég bize kim yığlıysar* (HŞ 4589) (Hacıeminoğlu, 1968: 225)

2.9. Emir kipinin çekimi:

Kâşgarlı, emir kipinde Türklerin, fiil kök ve tabanlarına 2. teklik şahıs çekiminde *-Gİl*, *-Kİl*, 2. çokluk şahıs çekiminde *-ŋlAr* eklerini getirdiklerini; Oğuzlar ve Kıpçakların ise “*bir kişi için ‘git’ anlamında bar; ‘hepiniz gidin’ anlamında barıñ derler*” ifadesinden anlaşıldığına göre 2. teklik kişi için yalnız fiil kök ve tabanını, çokluk için de *-İñ* ekini eklediklerini bildirir (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 245-246). Buna dayanarak Karahan, emir 2. teklik kişinin eksiz biçiminin Oğuz ve Kıpçaklara ait bir kullanım olduğunun ihtiyatlı olarak çıkarılabileceğini bildirir (Karahan, 2013: 180-181). Kâşgarlı Oğuz ve Kıpçakların diğer Türklerden farklı şekilde *+lAr* eki olmaksızın emir çekimini yaptıkları da açıkça belirtmiştir. Ona göre Oğuz ve Kıpçakların *-(İ)ñ / -(U)ñ* şeklindeki emir çekimi doğrudur (Karahan, 2013: 182). *Hüsrev ü Şîrîn*'de 2. teklik şahıs emir kipi çekiminde eksiz şekil sayıca çoktur. *-Gİl* ekli emir çekimi de kullanılmaktadır. 2. çokluk şahıs çekiminde ise *-ŋlAr* şeklinin kullanımı Oğuzca *-İñ / -Uñ* ekine oranla seyrektr.

kél émdi sözlegil sen hem bir anca (HŞ 1066) (Hacıeminoğlu, 1968: 243); *felek mihrābı 'ışk ermiş hoş añla* (HŞ 261) (Hacıeminoğlu, 1968: 196); *'āşıklarnıñ sözün 'ışk birle tuñla* (HŞ 261) (Hacıeminoğlu, 1968: 196); *buyurdı kim kıpartıñ bir sarayı* (HŞ 985) (Hacıeminoğlu, 1968: 238); *körüñ bu ādemi naqışı né kıldı* (HŞ 613) (Hacıeminoğlu, 1968: 217); *né aysa oşbu şūratdın ukuñ tēp* (HŞ 638) (Hacıeminoğlu, 1968: 218).

2.10. Kâşgarlı Mahmud'un Oğuzca özellik olarak işaret ettiği *-AsI* sıfat

fiil eki hakkında *tawratğu yér* ve *tawratğu uğur* için Oğuzlarda *tawratası yér* “acele etme yeri” ve *tawratası uğur* “acele etme vakti” açıklamasını yapar (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 347). *-AsI* sıfat fiil ekinin Kâşgarlı'da ilk kez görüldüğünü dile getiren Karahan, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yaygın olduğunu ve Oğuz-Türkmen, Kıpçak gruplarında da gelecek zaman ifadesiyle dikkati çektiğini de ekler (Karahan, 2013: 173). *Hüsrev ü Şîrîn*'de iki fiilde mevcuttur.

kim ol dîvâne érge né kılası, né cāre birle andın kırtulası (HŞ 2496) (Hacıeminoğlu, 1968: 326).

2.11. *-(I)baN* ve *-p* zarf fiil eklerinin kullanımı:

-(I)baN zarf fiil ekinin Harezmi metninde yer alması Oğuz Türkçesinin tescilli fiildir. *-p* zarf fiil ekinin genişlemiş ve tonlulaşmış şekli Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sıklıkla yer alır (Korkmaz, 1974: 29; Gülsevin, 1998: 4).

hem birge kélîben bolup yoldaşım (HŞ 4693) (Hacıeminoğlu, 1968: 457).

-p zarf fiil ekinin ünlüsünün yuvarlaklaşması Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliğidir. HŞ'de ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığı örneklerin sayısı fazladır: *kawup birniñ kanatın ündürür sen* (HŞ 105) (Hacıeminoğlu, 1968: 187); *tapup tuttı étekin boldı şâkir* (HŞ 307) (Hacıeminoğlu, 1968: 199); *alup keltürdiler élinge aldı* (HŞ 570) (Hacıeminoğlu, 1968: 214); *çapup bir sınañ añlar tédiler* (HŞ 771) (Hacıeminoğlu, 1968: 226)

3. Söz varlığı

3.1. Köktürkçede dönüşlülük zamiri olarak hem *öz* hem de *kentü* kelimeleri kullanılmıştır. Yaşayan lehçe ve şivelerimizde yaygın olarak *öz* kullanılırken *kendi* Türkiye Türkçesi ile Gagavuzlarda yaşamaktadır (Gülsevin, 1998: 5). *Hüsrev ü Şîrîn*'de dönüşlülük zamiri *öz* sıklıkla yer almakla birlikte *kendü* kelimesi de kullanılmıştır:

kerek bolsam aña men kendü kélsün (HŞ 2259) (Hacıeminoğlu, 1968: 312); *çiçek körmüşçe bülbül kendü sayrar* (HŞ 2487) (Hacıeminoğlu, 1968: 326); *velikin kendü sakşap anlağıl bir* (HŞ 3339) (Hacıeminoğlu, 1968: 375).

3.2. Köktürkçedeki *tap-* ve *bul-* “bulmak” fiillerinden *bul-* Oğuzca olarak değerlendirilir. Türkiye Türkçesinde bugün *bul-*, diğer lehçelerde *tap-* eylemi kullanılmaktadır. *Hüsrev ü Şîrîn*'de genellikle *tap-* eylemi az sayıda örnekte ise *bul-* fiili kullanılmıştır: *bulup kizlençi rāzlarını bilip çın* (HŞ 305) (Hacıeminoğlu, 1968: 198); *bu yanlıg sordı söz yol bulmuşınça* (HŞ 716) (Hacıeminoğlu, 1968: 226).

3.3 *añla-* fiili *Dîvânu Lugati 't-Türk'*te *ol* sözüğü *añladı* Oğuzca kaydıyla verilir (Ercilasun, 2014: 128, Karahan, 2013: 266). Gülsevin *añla-*, *tüşün-*,

uk- “anlamak” fiillerinden *uk-* fiilinin Köktürkçede yaygın kullanıldığını, Oğuz lehçelerinde *añla-*, diğer lehçelerde ise *tüşün-* fiilinin kullanıldığını belirtir (Gülsevin, 2010: 63-64). *Hüsrev ü Şîrîn*’de hem *uk-* hem de *añla-* fiili kullanılmıştır.

kıyās ét añlar-ısan çarh yérni (HŞ 69) (Hacıeminoğlu, 1968: 185); *kamuğ yönlerni añlap boldı āgāh* (HŞ 286) (Hacıeminoğlu, 1968: 286); *munuñ hālın kamuğ kız añladılar* (HŞ 618) (Hacıeminoğlu, 1968: 217).

né aysa oşbu şūratdın ukunj tép (HŞ 638) (Hacıeminoğlu, 1968: 218); *saķınmadın eşitti sonra ukı* (HŞ 836) (Hacıeminoğlu, 1968: 230).

3.4. Gülsevin *beñze-* / *oñşa-* fiillerinden *beñze-* şeklinin Oğuzca olduğunu belirtir (Gülsevin 2010: 66). *Hüsrev ü Şîrîn*’de *oñşa-* fiili sıkça kullanılmış, *meñze-* şekli bir kez yer almıştır: *özümge meñzetip anı ıdar men* (HŞ 3052) (Hacıeminoğlu, 1968: 359)

añar hîç oñşamaz bu barça neñler (HŞ 24) (Hacıeminoğlu, 1968: 182); *oķup oñşar közi yaşını sildi* (HŞ 377) (Hacıeminoğlu, 1968: 203); *ķara taşdın şūrat bar atķa oñşar*, (HŞ 525) (Hacıeminoğlu, 1968: 211).

3.5. *gizle-* fiilinin Oğuzlarda, *yaşur-* şeklinin ise Oğuzca olmayan diyaloklerde yaygın olduğu bildirilmektedir (Gülsevin, 2010: 68). Clauson, *kizle-* şeklinin Oğuzca olabileceğini belirtir (Clauson, 1972: 760). HŞ’de *kizle-*, *yaşur-* fiilinden sayıca fazla kullanılmıştır: *tamām dürr dāneni kizlep tutar tég* (HŞ 282) (Hacıeminoğlu, 1968: 197); *sözünj āşkāre sözle kizlemegil* (HŞ 406) (Hacıeminoğlu, 1968: 204); *ya gevher tég taş ara kizlenilse* (HŞ 508) (Hacıeminoğlu, 1968: 210).

idi méndin yaşurmadı né érse (HŞ 658) (Hacıeminoğlu, 1968: 219); *otaçındın yaşurma iğinj éy cān* (HŞ 679) (Hacıeminoğlu, 1968: 220); *açın bağlap bir aķurda yaşurdı* (HŞ 3770) (Hacıeminoğlu, 1968: 401).

3.6. Oğuzcada *in-*, diğer lehçelerde *tüş-* fiili kullanılmaktadır (Gülsevin 2010: 69): *medāyinde anıñ kaşırınģa tüşti* (HŞ 1110) (Hacıeminoğlu, 1968: 245); *tüşüp çeşme yakasında atındın* (HŞ 902) (Hacıeminoğlu, 1968: 233); *tüşürdiler sarayķa kirdi şîrîn* (HŞ 950) (Hacıeminoğlu, 1968: 236); *saķın müngende éngende hāzır bol* (HŞ 756) (Hacıeminoğlu, 1968: 225); *revān sözlemedin éndi atındın* (HŞ 948) (Hacıeminoğlu, 1968: 236); *müniğli ayamaz andın kim ineyin* (HŞ 1950) (Hacıeminoğlu, 1968: 295).

3.7. Köktürk yazı dilinde Oğuzca bir unsur olarak *elig* kelimesinin var olduğu; Oğuzcada *él* sözcüğünün tarihî lehçelerden Harezmi, Kıpçak ve Çağataycada *kol* kelimesi birlikte görüldüğü kaydedilir (Gülsevin, 2010: 72). HŞ’de de hem *kol* hem de *el* kelimeleri “el” anlamıyla kullanılmıştır.

alıp élinge ol bir pāra ķāğad (HŞ 551) (Hacıeminoğlu, 1968: 213); *keñeşip iddılar tizginler éldin* (HŞ 772) (Hacıeminoğlu, 1968: 226); *adak*

êlge alıp *şâhka* tutup *koş* (HŞ 1026) (Hacıeminoğlu, 1968: 240). *kulı* hem *ğuralarğa kol tégürdi* (HŞ 342) (Hacıeminoğlu, 1968: 201); *ağınlar barça kol kawşurdu turdı* (HŞ 1013) (Hacıeminoğlu, 1968: 240); *selâm kıldı kolın kawşurdu turdı* (HŞ 2360) (Hacıeminoğlu, 1968: 318).

3.8. Çağdaş lehçelerde *yoğurt* ile birlikte *katık* ve *ayran* kelimelerinin kullanıldığı; Uygurcadan beri var olan *yoğurtun* Oğuz lehçelerinde yaygın olduğu belirtilir (Gülsevin, 2010: 70-71). *Hüsrev ü Şîrîn*'de *yoğurt* kullanımı tespit edilmiştir.

aritur süt tég bolur da yoğurt (HŞ 4241) (Hacıeminoğlu, 1968: 318).

Sonuç

Hüsrev ü Şîrîn'de tespit edilen Oğuz lehçesine dair ses, şekil bilgisi ve söz varlığına dair özellikler şu şekildedir:

1. /é/ sesinin varlığı; birden fazla heceli kelimelerin sonundaki, ikinci ve sonraki hece başlarındaki art ve ön damak /g/, /ğ/ ünsüzlerinin erimesi; kelime başında /t/ lerin sedahlılaşması; kelime içinde ve sonunda *ç > y* değişimi; *ķ > ħ* değişimi; kelime başında *y-* ünsüzünün düşmesi; iç ses durumdaki bazı ünsüzlerin düşmesi ve *b- > m-* değişimi gibi Oğuz lehçesine ait ses özellikleri tespit edilmiştir.

2. *+I* yükleme hâli, *+A* yönelme hâli ekinin mevcut olması; *+DA* bulunma hâli ekinin 'ayırılma' hâli için de kullanılması; *+Iη* /*+Uη* ilgi hâli eki ve yuvarlaklaşmış şekillerinin (*+nuη*, *+uη* ve *+üm*) tespit edilmiş olması; *+lA* ekinin vasıta eki olarak kullanılması; iyelik eklerinin ünlülerinin yuvarlaklaşması; geçmiş zaman kipinin kuruluşunda *-dUk* isim-fiil ekinin de kullanılması, görülen geçmiş zamanın 1. ve 2. teklik ve çokluk şahıs çekiminde ünlünün yuvarlaklaşması; gelecek zaman eki olarak *-(y)IsAr* ekinin kullanılması; . 2. teklik şahıs emir kipi çekiminin eksiz yapılması ve 2. çokluk şahıs çekiminde *-Iη* / *-Uη* ekinin kullanılması; *(I)bAn* ve *-p* zarf fiil ekleri ve *-AsI* sıfat fiil ekinin varlığı Oğuzcanın şekil özellikleri benzerlik göstermektedir.

3. *Hüsrev ü Şîrîn*'de, *kendü*, *el*, *yoğurt*, *bul-*, *ayla-*, *beñze-*, *in-* *gizle-* gibi Oğuzca olduğu düşünülen kelimelerin var olduğu tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

EDPT: *An Etymological Dictionary Pre-Thirteenth-Century Turkish*

ET: Eski Türkçe

HŞ: *Hüsrev ü Şîrîn*

HT: Harezmi Türkçesi

KT: Karahanlı Türkçesi

Kaynakça

- Aktan, B. (2012). “Mu‘înü’l-Mürîd’de Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1-8.
- Argunşah, M. – Sağol Yüksekaya, G. (2014). *Karahanlıca-Harezmce-Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ata, A. (2016). *Çağatay Türkçesinin İlk Evresi Harezm – Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2. bs.
- Ata, A. (2002). *Harezm-Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 36.
- Caferoğlu, A. (2015). *Türk Dili Tarihi. I-II*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Ercilasun, A. B. - Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti’-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. - Boz, E.(2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (1998). “Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler”. *Kardeş Ağzlar (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)*, 7, 12-18.
- Gülsevin, G. (2010). “Oğuzca olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım”. *Turkish Studies. Volume: 5/1: 57-76*.
- Gülsevin, G. (2010). “11. Yüzyılda Hangi Oğuz Diyalektleri Vardı?”. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. Kış 2016 / 76, 269-300*.
- Hacıeminoğlu, N. (1968). *Kutb’un Husrev ü Şirin’i ve Dil Hususiyetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2017). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (Haz. Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karadoğan, A. (2003), “Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001, 44, 171 - 179*.
- Karahan, A. (2013). *Dîvânı Luğati’-Türk’e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). “Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C 1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). “Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri”. *Turkish Studies, Volume 5/1, Winter, 1-41*.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1974). “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler”. *Türkoloji Dergisi, C 6, 1, 15-30*.

- Sağol, G. (2002). "Harezmi Türkçesi ve Harezmi Türkçesi ile Yazılan Eserler". *Türkler*. C 5, Yeni Türkiye Yayınları, 804-813.
- Sulak, S. (2011). *Kaynaklardan Ders Kitaplarına Aktarma Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'inin Metin Çeviri ve Sözlüğü*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Taş, İ. (2015). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, H. (2018). *Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'inde İsimler*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Ünlü, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satırarası Kuran Tercümesi (TIEM 235v/3-450r7) (Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Yıldız, M. (2018). *Kutb'un Farsçadan Türkçeye Çevirdiği Hüsrev ü Şîrîn Adlı Mesnevisinde Fiiler*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Zajaczkowski, A. (1961). *Najstarza Wersja Turecka Husräv u Şîrîn Qutba*. III. Cilt (Sözlük), Warszawa.
- Zajaczkowski, A. (1958). *Najstarza Wersja Turecka Husräv u Şîrîn Qutba*. II. Cilt (Faksimile), Warszawa.

Extended Summary

The mesnevi named *Hüsrev ü Şîrîn* was written in the 12th century by Genceli Nizamî, one of the most important names of Persian literature. The *Hüsrev ü Şîrîn* of Kutb was copied in 1383 by a Kipchak Turk, Berke Fakih. This copy is registered with number 312 at the Paris Bibliothèque Nationale. Among the works written in the Harezmi area, Kutb's *Hüsrev ü Şîrîn* has an important place. Kutb's *Hüsrev ü Şîrîn* is a love mesnevi. It differs from other works of the period in terms of its subject. Ananiasz Zajaczkowski was the first to study on this work. Zajaczkowski published the transcribed text and facsimile of the work in 1958, and the dictionary of the work in 1961. The transcribed text was also published by Hacıeminoğlu. There are different opinions about the language of the work. The most prominent common features of the Harezmi period works are that they contain the linguistic features of Oghuz-Turkmen and Kipchak Turkish together with Eastern Turkish. One of the works written in Harezmi Turkish, which has a mixed language feature, is *Hüsrev ü Şîrîn*, which was translated from Persian by Kutb between 1340-1342 in the first half of the 14th century. It is noteworthy that in addition to general language features of Harezmi Turkish, it has Oghuz features as well. In this study, the phonetic and morphological features of Oghuz in *Hüsrev ü Şîrîn* were examined. The phonetic and morphological features of Oghuz language and examples of vocabulary, determined in *Hüsrev ü Şîrîn*, were tried to be witnessed by giving the line numbers mentioned in the text published by Hacıeminoğlu.

Hüsrev ü Şîrîn written in the field of Altın Ordu has the characteristics of Harezmi, Oghuz and Kipchak. There are different opinions about the period the work belongs to. Necmettin Hacıeminoğlu finds *Hüsrev ü Şîrîn* close to the pre-Chagatai period due to the verb conjugations. He emphasizes that it has Kipchak features in terms of phonetics and vocabulary. Eckmann includes the work in the Harezmi field. Samoyloviç accepts the language of Kutb as Uighur-Kipchak. Inan describes it as the literary language of Altın Ordu mixed with Harezmi Turkish, which was written in the nation of Altın Ordu in the 14th century. Ata gives the work under the artifacts belonging to the field of Harezmi - Altınordu.

The phonetic, morphological and vocabulary features of the Oghuz dialect detected in *Hüsrev ü Şîrîn* are as follows:

It is seen that the sound / é / exists in words. It is seen that the consonants of back and front palate / g /, / ğ / disappear at the end of words with more than one syllable, at the beginning of the second and next syllables. At the beginning of the word / t / s are voiced. There is a d > y change in the word and at the end of the word. There has been a change of k > ħ in words. Some consonants in the inner sound state have dropped. In some words b-> m-change has been detected. The drop of the y-consonant at the beginning of the word is considered as an Oghuz characteristic. Kâşgar states that the Oghuz and Kipchaks have converted the y-at the beginning of the word into elif or c-.

In *Hüsrev ü Şîrîn*, it is seen that + I accusative suffix and + A dative suffix is used which are considered as Oghuz,. In addition, the + DA locative suffix is

also used for the ablative state. The genitive suffix + Iŋ / + Uŋ and its rounded shapes (+ nuŋ, + uŋ and + üm) were determined. In addition, the use of + IA as an instrumental suffix and the rounding of the vowels of the possessive suffixes are also Oghuz features. In the formation of the past tense, the noun-verb suffix -dUk is used. In the 1st and 2nd person singular and plural conjugation of the seen past tense, it is seen that the vowels become rounded. As the future tense suffix - (y) IsAr is used. The use of (I) bAn and -p gerundium suffixes and -AsI participle verb affixes are similar to the morphological features of Oghuz Turkish.

In *Hüsrev ü Şîrîn*, it has been determined that there are words that are thought to belong to Oghuz dialect such as kendü, el, yogurt, bul-, aŋla-, beŋze-, in- gizle-. Among the verbs tap- and bul- in Köktürk Turkish, bul- is considered to be Oghuz. Today, in Turkey Turkish the verb bul-is used; tap- is used in other dialects. In *Hüsrev ü Şîrîn*, the verb tap- is generally used whereas the verb bul- is used in a small number of examples.